

УДК 343.21

Борис Грек,

кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України,

Гліб Грек,

студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАКОННОСТІ, ДОЦІЛЬНОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглядаються значущість, вплив та реалізація принципів законності, доцільності та справедливості у їх співвідношенні в теорії кримінального права України. Аналізуються думки провідних вчених у галузі кримінального права з цього приводу та зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: доцільність, законність, кримінальне право, принцип, справедливість.

В Україні права і свободи людини і громадянина захищаються судами (ч. 1 ст. 55 Конституції України), юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ч. 2 ст. 124 Конституції України). З цього конституційного припису немає жодного виключення. Таким чином, усі спірні правові питання між державою та її громадянами, іноземцями, які знаходяться на її території, особами без громадянства, національними юридичними особами, зареєстрованими у відповідних державних органах, іноземними, що здійснюють свою діяльність в Україні та між собою, підвідомчі суду. Забезпечення судового захисту суб'єктивно-публічних прав юридичних та фізичних осіб є складовою частиною ознаки України як демократичної держави. А саме від того, на яких принципах буде розглядатися судова справа, залежить визнання України як правової держави.

Принципи відіграють істотне значення в правовому регулюванні. У кримінальному судочинстві вони сьогодні визначають стадії, форми, зміст інститутів, характеризують реальну гарантію прав і свобод людини і громадянина, найважливіші риси предмета та методів процесуального впливу. Можна стверджувати, що вони детермінують суть і зміст кримінального права будь-якої держави.

У фаховій літературі питаннями сутності принципів права та проблем їх реалізації займалися такі українські вчені, як А. В. Андрушко, М. Ю. Грошевий, В. Г. Гончаренко, Т. Н. Добровольська,

А. М. Колодій, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, А. Л. Рівлін, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник, В. П. Шибіко, М. Й. Штефан та інші.

У Російській Федерації цьому питанню приділяли увагу С. С. Алексєєв, І. Л. Невзоров, І. Л. Петрухін, Н. М. Чепурнова та багато інших вчених.

Їх праці стали неопіненним дороговказом у написанні цієї статті.

Подальше реформування правової системи України взагалі та кримінального судочинства зокрема, неоднозначність поглядів вчених щодо розуміння принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права обумовлюють актуальність питання співвідношення цих принципів, оскільки ні Конституція України, ні чинний Кримінальний кодекс України, ні Закон України «Про судочинство і статус суддів» не дають їх визначення, а тим паче розгорнутої характеристики, що, в свою чергу, утруднює їхнє розуміння, тлумачення та застосування.

Метою написання статті є необхідність отримати додаткові або більш глибокі знання щодо об'єкта дослідження, з використанням сучасних методів дослідження, який посідає центральне місце в теорії права, співвідношенні окремих його елементів, а також їх ролі в системі кримінального права України.

Принципи — це своєрідна система координат або орієнтирів, у рамках яких здійснюється вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування.

Термін «принцип» походить від латинського *principium*, що означає основа, ви-

хідне положення науки, керівне правило діяльності, основне правило поведінки. В. Даль визначає принцип як наукову чи моральну засаду, основне правило, основу, від якої не відступають [1].

У Новому тлумачному словнику української мови принцип визначається як: 1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; засада; // Основний закон якої-небудь точної науки. В принципі — в основному, в загальному. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; // Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. 3. Переконавання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [2].

У процесі життєдіяльності всі ми, незалежно від політичної системи суспільства, класової або партійної приналежності, для обстоювання своїх ідей або пропозицій в науці, літературі чи мистецтві часто використовуємо цей термін, вкладаючи в нього загальновизначений зміст. Він характеризується стабільністю та шириною використання в різних сферах соціального життя суспільства.

Принципи, які мають найбільше значення для розбудови держави і суспільства, принципи, на яких базується економічна, екологічна, соціальна, гуманітарна та ряд інших сфер діяльності, закріплені в конкретних правових нормах і виступають в якості нормативного регулятора суспільних відносин, що гармонічно поєднує індивідуальні, групові і громадські інтереси. В свою чергу, ці загальноправові принципи, залежно від призначення, можуть стосуватися окремих галузей права, в тому числі кримінального, створюючи спеціальну групу принципів кримінального права, які закріплені або впливають зі змісту правових норм і виконують ту саму функцію — нормативного регулювання найбільш важливих суспільних відносин у сфері кримінального права.

Як зазначає А. М. Колодій, принципи права — це явища, що не тільки пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям суспільства, а й забезпечують єдність різних власне правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів [3].

Вивчення свідчить, що незважаючи на нібито ясність, існує розходження поглядів вчених щодо смислового змісту окремих принципів і форм їх вираження. Від-

сутність такої єдності поглядів серед спеціалістів щодо одного з найважливіших інститутів права свідчить про надзвичайну важливість даної проблеми для подальшого розвитку теорії кримінального права. Так, на думку П. С. Матишевського, у загальній теорії права не існує однозначного розуміння змісту принципів і дається різний їх перелік. Вчений пропонує розрізняти два види принципів: 1) загальноправові, притаманні всім галузям права; 2) спеціальні галузеві, характерні лише для окремих галузей права. Він вважає, що галузеві принципи, зокрема принципи кримінального права, — це ті вихідні основоположні ідеї, які впливають зі змісту правових норм, закріплених у кримінальному законодавстві [4].

З наведеного вченим визначення поняття спеціальних принципів можна зробити висновок: по-перше, вони не обов'язково повинні бути закріплені в нормах кримінального законодавства, але, по-друге — обов'язково повинні стосуватися норм кримінального права.

Однак існують і дещо інші визначення принципів кримінального права.

На наш погляд, заслуговує на увагу, зокрема, визначення принципів кримінального права, запропоноване М. І. Бажановим, в якому він зазначає, що це основні, провідні засади, які закріплені в нормах права і визначають побудову всієї галузі права, окремих її інститутів, правотворчу та правозастосовчу діяльність [5]. На думку вченого, принципи кримінального права повинні не впливати з норм кримінального права, а бути безпосередньо закріпленими, міститись у його нормах. Така позиція вченого заслуговує на підтримку.

Крім зазначеного, існують суттєві розходження у позиціях українських та російських вчених щодо класифікації принципів кримінального права, їх назв, кількісного складу і змісту.

Так, для визначення принципів кримінального права одні вчені застосовують термін «спеціальні», або «галузеві», принципи, інші — «спеціально-соціальні», «загальноправові» або «спеціально-правові». Так, наприклад, В. Н. Кудрявцев принципи права поділяє на загальноправові, які відображаються, в першу чергу, в конституції держави, та галузеві принципи, які містяться у відповідних кодексах і законах. В останніх, на його думку, існують і такі принципи, які поширюються на частину норм і на окремі інститути тієї чи іншої правової галузі [6].

Автори навчального посібника з теорії держави і права А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та інші вважають, що, залежно від функціонального призначення і об'єкта відображення, принципи права поділяються на соціально-правові та спеціально-правові. Соціально-правові принципи, на думку цих вчених, відображають систему цінностей, що притаманні суспільству і мають чи повинні мати правову форму виразу. Спеціально-правові принципи узагальнюють засади формування та існування власне права як специфічного соціального явища і поділяються на загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи інститутів [7].

Близькою за змістом до зазначеної класифікації принципів є точка зору О. Ф. Скакун, яка усі принципи права поділяє на загальносоціальні та спеціально-соціальні, даючи їм дещо іншу назву. До загальносоціальних принципів права вчена відносить економічні, соціальні, політичні, ідеологічні, морально-духовні та інші. Спеціально-соціальні принципи права поділяються на загальні, які належать до всіх галузей права і в рамках яких розвивається національна правова система, галузеві, в рамках яких розвивається певна галузь права, і міжгалузеві, що визначають напрям розвитку декількох відповідних галузей права [8].

Вивчення наукових джерел свідчить про відсутність єдності поглядів вчених на приналежність тих або інших принципів саме до принципів кримінального права. Так, залежно від трактування поняття принципів кримінального права до них відносять: П. С. Матишевський — 7 принципів [9]; І. Я. Козаченко — 8 [10]; В. Н. Кудрявцев — 5 [11]; М. І. Бажанов — 4 найважливіших принципи кримінального права [12].

Існують суттєві розбіжності і в тлумаченні вченими змісту окремих кримінально-правових принципів. Так, у переліку принципів кримінального права, запропонованих М. І. Бажановим, відсутні такі найважливіші принципи, як законність і справедливість. Принцип економії кримінальної репресії, запропонований П. С. Матишевським як один із принципів кримінального права, відсутній серед принципів, які наводяться іншими вченими, і вступає в певну суперечність із принципами законності і справедливості. Принцип особистої відповідальності, запропонований М. І. Бажановим і І. Я. Козаченком, не розглядається як такий В. Н. Кудрявцевим, або ототожнюється з принципом особистої відповідально-

сті за наявності вини, який пропонує П. С. Матишевський.

Таке неспівпадіння поглядів вчених на зазначену проблему викликає необхідність у більш ретельному її вивченні. Однак слід зазначити, що всі учені дотримуються однієї думки, а саме, принципи — це встановлені законом чи іншим нормативно-правовим актом ідеологічні напрями, ідеї, концепції, незаперечні вимоги, правові процеси, що мають нормативний характер та встановлені межі.

Проведений аналіз та узагальнення наукових думок дає підстави для поділу усіх принципів на 3 групи, в основу кваліфікації яких покладено такий критерій, як їх функціональне призначення: а) соціальні (неправові); б) загальноправові; в) спеціально-правові (галузеві, міжгалузеві).

Особливості кожної із зазначених груп принципів, як і їх назва, стають більш визначеними, якщо вони розглядаються в діалектичному співвідношенні — як одичне, окреме та загальне, що знаходяться в тісному системному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Розглянемо ці групи принципів більш детально.

1. Соціальні принципи — це керівні ідеї, основні правила поведінки, що відображають систему загальнолюдських цінностей, притаманних сучасному демократичному суспільству. Кожній історичній епосі, будь-якому суспільно-політичному устрою притаманні свої принципи, які відображають існуючі особливості суспільного розвитку. Соціальні принципи — це результат багатовікового розвитку людства. Вони можуть висуватися людьми стихійно, в результаті життєвого досвіду чи формуватися свідомо на рівні теоретичних концепцій. Вони знаходять свій безпосередній прояв у взаємозв'язку людини з навколишнім середовищем — в економіці, соціальній сфері, політиці, ідеології, науці, моралі, мистецтві, релігії та інших формах суспільного життя. Основою особливості соціальних принципів є те, що вони: функціонують поза дією правових норм; є підґрунтям для формування загальноправових та спеціально-правових принципів; мають найбільш широку сферу застосування у всіх сферах суспільного життя; носять більш стійкий характер щодо змін, оскільки тісно пов'язані із суспільною свідомістю.

2. Загальноправові принципи — це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і від-

ображають найголовніший зміст права. Вони координують функціонування механізму правового регулювання, виступають критерієм оцінки правильності рішень органів держави і дій громадян, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему права [13; 14]. Як правильно зазначає Л. С. Явич, авторитет закону та правосуддя — це, головним чином, авторитет закладених у них основних ідей [15]. За своєю сутністю загальноправові принципи, як і принципи права взагалі, виконують двоєдину функцію: вони діють на суспільні відносини, здійснюючи їх загальне закріплення і одночасно вносять єдність до інших рівнів правового впливу. До загальноправових принципів належать в основному ті, що закріплені в Конституції України, Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», Акті проголошення незалежності України, Декларації про державний суверенітет України та інших нормативно-правових актах. Вони визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах державного життя.

Так, наприклад, засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, на загальноновизначених принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

Ці основні загальноновизнані принципи були конкретизовані і знайшли своє законодавче закріплення в Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» [16]. До таких принципів у сфері внутрішньої політики України відносять: 1) пріоритетність захисту національних інтересів; 2) верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повагу до гідності кожної особи; 3) рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; 4) здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; 5) відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та орга-

нами місцевого самоврядування; 6) забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; 7) забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; 8) свободу, соціальну справедливість і творчу самореалізацію; 9) участь громадян в управлінні державними і суспільними справами; 10) соціальне партнерство та громадянську солідарність.

Щодо зовнішньої політики, то вона ґрунтується на таких принципах: 1) суверенна рівність держав; 2) утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; 3) повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів; 4) вирішення міжнародних спорів мирними засобами; 5) повага до прав людини та її основоположних свобод; 6) невтручання у внутрішні справи держав; 7) взаємовигідне співробітництво між державами; 8) сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань; 9) пріоритет загальноновизначених норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права; 10) застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам; 11) своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз Україні, її громадянам і юридичним особам, і ряд інших.

Слід зазначити, що окремі загальноправові принципи мають своє спеціальне призначення та конкретний зміст у тій чи іншій галузі права. Особливо це стосується принципів законності та справедливості. При цьому право ґрунтується не на одному принципі, а на їх сукупності — системі принципів, тісно пов'язаних між собою [17]. Їх призначення полягає в тому, що вони: 1) здійснюють узагальнене закріплення засад суспільного ладу; 2) забезпечують єдність формування норм права та їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання та інших видів правового впливу.

3. Спеціально-правові (галузеві, міжгалузеві) принципи, до яких, зокрема, належать принципи кримінального права — це правові засади, які, за визначенням М. І. Бажанова, закріплені в нормах права і визначають побудову всієї галузі пра-

ва [18]. Як уже зазначалось, в запропонованому П. С. Матишевським визначенні принципів кримінального права міститься твердження, що це вихідні, основоположні ідеї, які впливають зі змісту правових норм, закріплених у кримінальному законодавстві [19]. Позиція В. Н. Кудрявцева зводиться до того, що загальноправові принципи — це основоположні твердження, які або закріплені в правовій науці, або впливають із сукупності норм права, а галузеві принципи містяться у відповідних кодексах та законах [20].

Таким чином, у теорії кримінального права має місце принципове розходження в поглядах відомих вчених на одну й ту саму проблему. Наслідок такої позиції окремих вчених знаходить своє відображення в тому, що не визначено, чи носять принципи кримінального права декларативний характер, хоч і впливають зі змісту правових норм Кримінального кодексу, чи вони закріплені в нормах кримінального права, виступають в якості правової норми, обов'язкової для виконання.

Найбільш повний перелік принципів кримінального права запропонований П. С. Матишевським. До них вчений відносить: принцип законності, принцип рівності громадян перед законом та принцип гуманізму (в їх конкретному кримінально-правовому значенні), а також принцип особистої відповідальності за наявності вини, принцип невідворотності кримінальної відповідальності, принцип справедливості (індивідуалізації) відповідальності та принцип економії кримінальної репресії [21].

Однак звертає на себе увагу той факт, що жоден із цих принципів, включаючи і такі важливі принципи, як принцип законності та справедливості, на відміну від російського законодавства, відсутній в Кримінальному кодексі, що, на нашу думку, є неприйнятним для кримінального законодавства України. Слід зазначити, що в Російській Федерації вперше законодавче визначення принципів кримінального права дано в КК РФ 1996 р., в якому законодавчо сформульовані наступні принципи кримінального права: законності (ст. 3); рівності громадян перед законом (ст. 4); вини (ст. 5); справедливості (ст. 6); гуманізму (ст. 7) [22].

Аналогічну позицію в цьому питанні посідають і законодавчі органи Польщі, Німеччини, Франції та ряду інших держав.

Так, у Кримінальному кодексі Польщі 1997 р. існує спеціальна глава під назвою

«Принципи кримінальної відповідальності», до числа яких віднесені: дія закону у часі, караність малозначних діянь, гуманізм при застосуванні покарання, класифікація злочинів та злочинців за ступенем тяжкості та інші.

У Кримінальному кодексі ФРН 1994 р. називається лише один принцип, який проголошує: протиправним є тільки таке діяння, яке містить склад злочину, передбачений кримінальним законом.

Кримінальний кодекс Франції 1992 р. містить такі норми, які можна віднести до числа принципів кримінального права: кримінальний закон має точне тлумачення; підлягають покаранню ті діяння, які створюють злочинне діяння на момент їх скоєння; ніхто не може нести кримінальну відповідальність крім як за свої власні дії. В цілому, на думку В. Н. Кудрявцева, згадки про принципи доволі рідко зустрічаються в іноземному законодавстві, або вони розпорошені по різних главах та розділах кримінальних кодексів [23].

Слід зазначити, що переважна більшість українських та російських вчених, які відносять принципи законності та справедливості до принципів кримінального права, закладають у них далеко не тотожний зміст.

Необхідно розрізняти принцип законності в широкому значенні та принцип законності в кримінальному праві. В теорії права під законністю розуміють комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах. Будучи комплексним поняттям, воно охоплює всі сторони життя права — від його ролі у створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці [23].

За визначенням О. Ф. Скакун, принцип законності — це відправні засади, беззаперечні вимоги, які лежать в основі формування норм права і ставляться до поведінки учасників правових відносин. До принципів законності вчений відносить: 1) верховенство закону щодо всіх правових актів; 2) загальність законності, тобто під дію закону в суспільстві підпадають всі державні органи, громадські організації і громадяни; 3) єдність розуміння і застосування законів на всій території їх дії; 4) невідворотність відповідальності за правопорушення; 5) недопустимість протиставлення законності і доцільності [24].

Ці загальні принципи законності знаходяться в тісному зв'язку з принципом за-

конності в кримінальному праві та здійснюють значний вплив на його формування.

Так, В. Н. Кудрявцев вважає, що принцип законності в кримінальному праві пов'язаний з усіма інститутами Загальної частини Кримінального кодексу, а також з конкретними нормами Особливої частини. Узагальнюючи всі його аспекти, він дає наступне визначення законності як принципу кримінального права: 1) злочинність, караність діяння та інші кримінально-правові наслідки його здійснення визначаються лише кримінальним законом; 2) особа, яка визнана винною у вчиненні злочину, несе обов'язки та користується правами, встановленими законом; 3) зміст кримінального закону слід розуміти у точній відповідності з його текстом [25].

Професор П. С. Матишевський, характеризуючи принцип законності в кримінальному праві, доходить схожого висновку, що: по-перше, зміст його розкривається у ч. 2 ст. 4 КК, згідно з якою злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння; по-друге, виключає застосування кримінального закону за аналогією щодо дій, які не передбачені нормами Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України.

Професор І. Я. Козаченко вважає, що, крім зазначеної сфери застосування, до принципу законності в кримінальному праві належить положення про звільнення від кримінальної відповідальності, яке здійснюється тільки за належності та наявності підстав та умов, указаних у законі [26]. У цьому зв'язку велике практичне значення має положення про те, що принцип законності зобов'язує законодавчі органи не тільки максимально точно та повно вказувати ознаки відповідних злочинів, а й вирішувати в самому кримінальному законі найважливіші питання, з якими можуть стикатися практичні органи. В якості однієї з таких проблем у правотворчій діяльності та діяльності з реалізації права є недопустимість протиставлення законності та доцільності. Необхідність точного і неухильного виконання правових розпоряджень незалежно від суб'єктивного ставлення до них окремих осіб обумовлена презумпцією доцільності чинного законодавства [27].

Принцип законності проголошує, що не можна не виконувати закон, керуючись міркуваннями доцільності, тому що такі мір-

кування враховуються в законі при його прийнятті законодавчим органом. Правові норми, якщо вони прийняті належним чином і відповідають цілям і завданням суспільства, вже володіють вищою суспільною доцільністю. Доцільність також означає, що в кожному окремому випадку закону мають додержуватися, доки його не буде скасовано, однак у рамках закону можуть прийматися такі рішення, які є найдоцільнішими в кожному конкретному випадку [28].

На думку авторів, проблема співвідношення принципу законності і доцільності не знайшла широкого висвітлення в кримінально-правовій літературі. І питання про віднесення доцільності до числа принципів кримінального права залишається невирішеним.

Принцип справедливості в кримінальному праві слід розуміти так, що покарання та інші заходи кримінально-правового характеру, котрі застосовуються до особи, яка здійснила злочин, повинні бути справедливими, тобто відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його вчинення та особистості винного. Вказаний принцип слід розуміти і в тому сенсі, що жоден не може двічі нести відповідальність за один й той самий злочин. Справедливість у кримінальному праві — це кримінально-правова співрозмірність [29].

Проте таке загальне формулювання поняття принципу справедливості в кримінальному праві потребує деяких уточнень. Вони зводяться до того, що при аналізі змісту принципу справедливості в кримінальному праві основний акцент робиться на справедливості покарання. Так, П. С. Матишевський вважає, що принцип справедливості (індивідуалізації відповідальності), означає, що покарання, яке застосовує суд до особи злочинця, має бути в межах закону, конкретним та індивідуальним, з урахуванням тяжкості вчиненого злочину. Важливою підставою для вирішення питання про міру покарання злочинця є його індивідуальні особливості. Крім того, зазначений принцип виявляється в тому, що суд, з одного боку, застосовує суворі міри покарання до осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, а з іншого — широко застосовує міри покарання, не пов'язані з позбавленням волі, до тих осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості [30].

Характеризуючи принцип справедливості в кримінальному праві, В. Н. Куд-

рявцев доходить висновку, що цей принцип не зводиться лише до призначення занадто м'якого чи занадто суворого покарання. Несправедливим слід вважати також невикористання умовного засудження, відстрочки виконання вироку, умовно-дострокового звільнення та ін., у тих випадках, коли дійсно були підстави для їх використання. При цьому вчений підкреслює, що принцип справедливості зобов'язує законодавця передусім чинити так, щоб закон був справедливим з моменту його прийняття, а при формуванні законодавчим органом кола злочинних діянь, він повинен враховувати моральні та етичні уявлення громадян про справедливість і несправедливість певних проступків [31].

З наведеного визначення змісту принципу справедливості в кримінальному праві можна зробити певні висновки, які зводяться до наступного:

1) принцип справедливості не зводиться тільки до покарання, сфера його застосування в кримінальному праві більш широка і потребує чіткого визначення;

2) принцип справедливості, як і прин-

цип законності, не закріплений в нормах кримінального права України, на відміну від інших галузей права;

3) застосування судом покарання в межах закону та індивідуалізації покарання охоплюється значною мірою не тільки принципом справедливості, а й законності. Він за своїм змістом також тісно пов'язаний з іншими кримінально-правовими принципами, особливо з принципом економії кримінальної репресії, принципом гуманізму та рівності громадян перед законом, тому підлягає уточненню;

4) принцип справедливості притаманний як правовим, так і неправовим принципам. Саме неправові — соціальні — принципи формують моральне уявлення громадян про справедливість у кримінальному праві.

Основний висновок полягає в тому, що проблема застосування принципів законності і справедливості в кримінальному праві потребує подальшого ретельного вивчення з метою їх розмежування з іншими принципами кримінального права та законодавчого закріплення в нормах кримінального права України.

ПРИМІТКИ

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. — М. : Русский язык, 1980. — Т. 3. — С. 431.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. : В. В. Яременко та О. М. Сліпущко. — К. : Аконіт, 1999. — Т. 3. — С. 714.
3. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — С. 3.
4. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. — К. : А.С.К., 2001. — С. 40.
5. Кримінальне право України : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.— Х. : Юрінком Інтер—Право, 2002. — С. 10.
6. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 46.
7. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Копейчикова. — К. : Юрінформ, 1995. — С. 96.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум, 2001. — С. 222—223.
9. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. — К. : А.С.К., 2001. — С. 40.
10. Уголовное право : учебник / под ред. И. Я. Козаченко и З. Н. Незнамовой. — М. : НОРМА, 2004. — С. 19—20.
11. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 41—58.
12. Кримінальне право України : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.— Х. : Юрінком Інтер—Право, 2002. — С. 10.
13. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Копейчикова. — К. : Юрінформ, 1995. — С. 95.
14. Теория государства и права : учебник / под ред. А. И. Королева [и др.]. — Ленинград : Изд-во «Ленинградский университет», 1982. — С. 212.
15. Там само. — С. 215.

16. Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 240. — Ст. 527.
17. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 46.
18. Кримінальне право України : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.— Х. : Юрінком Інтер—Право, 2002. — С. 10.
19. Матишевський П. С. Зазнач. праця.
20. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 46.
21. Матишевський П. С. Зазнач. праця.
22. Комментарии к Уголовному кодексу Российской Федерации / отв. ред. Б. М. Лебедев. — М. : Юрайт, 2004. — С. 27—32.
23. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 47.
24. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум, 2001. — С. 445.
25. Там само. — С. 448.
26. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 49.
27. Уголовное право : учебник / под ред. И. Я. Козаченко и З. Н. Незнамовой. — М. : НОРМА, 2004. — С. 19.
28. Скакун О. Ф. Зазнач. праця. — С. 449.
29. Там само.
30. Уголовное право : учебник / под ред. И. Я. Козаченко и З. Н. Незнамовой. — М. : НОРМА, 2004. — С. 20.
31. Матишевський П. С. Зазнач. праця. — С. 43.
32. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунева и А. В. Наумова. — М. : Юристъ, 2004. — С. 55—57.

Грек Борис, Грек Глеб. Соотношение принципов законности, целесообразности и справедливости в теории уголовного права.

В статье рассматриваются значимость, влияние и реализация принципов законности, целесообразности и справедливости в их соотношении в теории уголовного права Украины. Анализируются мнения ведущих ученых в области уголовного права по этому поводу, и сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: целесообразность, законность, уголовное право, принцип, справедливость.

Grek Boris, Grek Glib. The article deals with importance, fluency and realization of principles of legality, reasonability and justice in their cooperation in the theory of criminal law.

The article deals with importance, fluency and realization of principles of legality, reasonability and justice in their cooperation in the theory of Ukrainian criminal law. The opinions of well-known scientifics in the field of criminal law and concerning this cause are analyzed and appropriate conclusions are done.

Key words: reasonability, legality, criminal law, principle, justice.